

А.А. Бардіна,

учитель української мови та літератури Балаклеївської філії №2 опорного закладу освіти «Балаклеївський ліцей імені Євгенії Гуглі» Балаклеївської сільської ради Черкаської області

«ТАРАСЕ! ІМЕНЕМ ТВОЇМ ЗЕМЛЯ МОЯ СВЯТИТЬСЯ!»

КОНКУРС-ГРА МІЖ УЧНЯМИ 9 КЛАСУ

Мета: повторити, узагальнити, систематизувати вивчений матеріал про життєвий і творчий шлях Кобзаря на уроках української літератури; сприяти формуванню систематизованих знань про життя і творчість Т. Шевченка.

Розвивати творчі здібності школярів, уміння самостійно працювати з додатковою літературою.

Виховувати повагу до постаті Кобзаря за його внесок у скарбницю української поезії, у світовий мистецький поступ; повагу до поетичної та мистецької творчості генія.

Обладнання: портрет Т. Шевченка у вишитому рушнику; тематична виставка художньої літератури книжок Кобзаря і науково-дослідної про Т. Шевченка; дитячі ілюстрації до творів Т. Шевченка; роздавальний матеріал; сигнальні картки; аудіозапис; ребуси; комп'ютерне забезпечення (слайди, презентація); проектор; телевізор;

Вид заходу: конкурс-гра

Епіграф до уроку:

Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,

І голос твій нам душі окриля,

Встає в новій красі, забувши лихоліття,

Твоя, Тарасе, звільнена земля!

В. Симоненко

У конкурсній-грі беруть участь дві команди учнів 9-х класів: «Юні шевченківці» та «Земляки Тараса».

Хід конкурсу-гри

Вступне слово вчителя. Робота з епіграфом.

Розминка (у вигляді вікторини). За кожну правильну відповідь команді зараховується 1 бал. Якщо учасники команди відповіді не знають, то відповідають противники. Їм зараховується 0,5б.

Вікторина

1. Хто з родини Шевченків мав ім'я Катерина? (старша сестра, мати)
2. Псевдоніми Т. Шевченка. (Кобзар, Дармограй).
3. Сучасна назва села, у якому проходили дитячі роки Тараса. (Шевченкове).
4. Назва Київського братства, учасником якого в 1846 році був Т. Шевченко. (Кирило-Мефодіївське).
5. Художник, який написав портрет В. Жуковського. (Карл Брюллов).
6. Твори, за які Шевченка було заарештовано. («Сон», «Кавказ»).
7. Місто, де відбував покарання Т. Шевченко. (Оренбург).
8. Заклад, у якому навчався Тарас Григорович. (Петербурзька Академія мистецтв).
9. Фортеця, де Тарас Шевченко відбував солдатську службу. (Орська)
10. Де побував Шевченко разом із науковою експедицією як художник? (на Аральському морі)
11. Назва саду в Петербурзі, де Шевченко перемальовував статуї. (Літній)
12. Яка поезія митця є неофіційним гімном України? («Заповіт»)
13. Предмет, який викладав Т. Шевченко після закінчення Академії мистецтв у Київському університеті. (Малювання).

14. Яке наукове звання мав Тарас Шевченко? (академік-гравер).

15. Назва альбому офортів Т. Шевченка («Живописная Украина»).

16. Автор твору «Тарасові шляхи». (Оксана Іваненко).

17. П'єса Т. Шевченка («Назар Стодоля»).

18. Хто ілюстрував книги «История Суворова» та «Русские полководцы»? (Т. Шевченко)

19. Які мови знав Шевченко? (українську, російську, польську, французьку, латинь).

20. Які чотири кари було покладено на Шевченка? (заслання без терміну, рядовий солдат, заборона писати й малювати).

21. Про кого згадує Т. Шевченко в поезії «Ми вкупці колись росли». (Оксану Коваленко).

22. Яким псевдонімом підписував російські повісті Тарас Шевченко? (Дармограй).

Цифровий диктант. Командам по черзі ведучий зачитує подію. Учасники відповідають сигнальними картками, на яких написаний рік або інше число. Дати прикріплюють на магнітній дошці:

- Скільки Тарасикові було років, коли померла його мати? (9)
- У скільки років Тарас залишився круглою сиротою? (11)
- Рік виходу «Кобзаря» (1840)
- Сума викупу Тараса з кріпацтва. (2500)
- Дата викупу Тараса з кріпацтва. (22 квітня 1838 року)

• Скільки було років Тарасу, коли він виїхав з України? (17)

• Рік повернення Тараса Шевченка на Україну після довгої розлуки з нею. (1843)

• Скільки і які нагороди отримав Т. Шевченко за свої художні роботи? (3 срібні медалі)

• Скільки творів уміщувало перше видання «Кобзаря»? (8)

• Рік закінчення Академії мистецтв. (1845)

• Скільки років прожив Т. Шевченко? (47)

• Скільки років провів у кріпацтві? (24)

• Скільки років провів на засланні? (10)

• Скільки творів Т. Шевченка М. Лисенко поклав на музику? (83)

• Скільки сучасний «Кобзар» містить творів? (248)

• Скільки вміщує малярських робіт мистецька спадщина Т. Шевченка? (830)

• Скільки Шевченко-художник створив портретів? (150)

• Скількома мовами перекладений «Заповіт»? (понад 100)

• Рік написання «Катерини» (1839)

• Роки ранньої творчості поета. (1837-1843)

• Період останніх років життя. (1857-1861)

• У якому році вийшло перше повне видання «Кобзаря»? (1907 р.)

• В якому році Шевченкові було присвоєно звання академіка-гравера (1860)

• Рік закінчення заслання. (1857)

Поетична творчість митця. Вказати, з якого твору наведені подані рядки. Звучить аудіозапис. Після відповіді вчитель демонструє дитячу ілюстрацію, яка прикріплена на дошці, до цього твору.

- А) "Гомоніла Україна,
Довго гомоніла,
Довго, довго кров степами
Текла-червоніла..." ("Гайдамаки")
- Б) "Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля". ("Кавказ")
- В) "Так малий льох в Суботові
Москва розкопала!
Великого ж того льоха
ще й не дошукалась". ("Великий льох")
- Г) "У всякого своя доля
І свій шлях широкий". ("Сон")
- Ґ) "... світає, край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Меж ярами над ставами
Вербі зеленіють". ("Сон")
- Д) "На панщині пшеницю жала,
Втомилася; не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать..." ("Сон")
- Е) "Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє... лани, гаї, сади!...
І ми, жартуючи, погнали
Чужі ягнята до води". ("Мені тринадцятий минало")
- Є) "Отак тая чорнобрива
Плакала, співала..
І на диво серед поля
Тополею стала". ("Тополя")
- Ж) "Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте" ("Заповіт")
- З) "Було колись в Україні
Ревіли гармати;
Було колись – запорожці
Вміли пановати.
Пановали, добували
І слау, і волю;
Минулося – осталися
Могили на полі". ("Іван Підкова")
- Й) "Реве та стогне Дніпр широкий
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма". ("Причинна")
- К) "Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люди;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!" ("На вічну пам'ять
Котляревському")
- Л) "За що мене, як росла я,
Люде не любили?
За що мене, як виросла,
Молодую вбили?
За що вони тепер мене
В палатах вітають,
Царівною називають
Очей не спускають
З мого цвіту". ("Лілея")
- М) "Учітеся, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають". ("І мертвим, і живим, і
ненародженим землякам моїм...")

Мистецька спадщина. Назвати картини Т. Шевченка, додаючи невеличкий коментар до них. (показ слайдів через проектор)

«Знайди спільне» (за творами Т. Шевченка). Капітани команд по черзі беруть листки, зачитують. Відповіді дають командою. **Що спільного між творами:**

- «Катерина», «Наймичка», «Марія»? (тема);
 - «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм», «Кавказ», «Великий льох»? (рік написання – 1845);
 - «Причинна», «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Думи мої, думи мої...»? (увійшли до «Кобзаря» 1840 р.)
 - «Тече вода в синє море», «Вітре буйний, вітре буйний», «Тяжко-важко в світі жити», «Нащо мені чорні брови»? (назва – «Думка»)
 - «На вічну пам'ять Котляревському», «До Основ'яненка», «Причинна»? (рання творчість)
 - «Причинна», «Тополя», «Русалка»? (жанр - балади)
 - «Заповіт», «Кавказ», «Чигрине, Чигрине», «Наймичка», «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм», «Великий льох»? (поетична творчість «Трьох літ»)
 - «Марія», «Тарасова ніч», «Гайдамаки», «Наймичка», «Іван Підкова»? (жанр - поеми)
 - «Гайдамаки», «Тарасова ніч», «Іван Підкова»? (історична тематика)
 - «Сон» («У всякого своя доля...») і «Кавказ»? (поема-інвектива)
 - «У всякого своя доля...», «На панщині пшеницю жала...», «Гори мої високі...»? (назва «Сон»)
 - «Садок вишневий коло хати...», «Мені однаково, чи буду...», «Нема гірше, як в неволі», «І досі сниться: під горою...», «Мені тринадцятий минало...», «І виріс я на чужині...»? (Цикл «В казематі»)
 - Що спільного між матір'ю, сестрою Тараса Шевченка; матір'ю Марка з поеми «Наймичка», однією з картин Т. Шевченка та реалістичною соціально-побутовою поемою, темою якої є зображення трагедії селянки-покритки. (ім'я Катерина)
 - Що спільного між героями Назар, Галя, Гнат, Кичатий, Стеха? (герої п'єси «Назар Стодоля»)
- «Знайди зайве та обґрунтуй вибір»** (за творами Т. Шевченка). *Команда працює разом. Пояснюють свій вибір по черзі або капітан чи інший учасник. Поки команди працюють, вчитель для вболівальників проводить гру «Хто швидше?» :*
- «Катерина», «Наймичка», «Марія» (соціально-побутові поеми, а «Марія» - філософська);
 - «Три душі», «Три ворони», «Три льохи», «Три лірники» (назви частин «Великий льох»);
 - Ганна, Катерина, Марко, Трохим, Настя. (герої поеми «Наймичка»)
 - «Причинна», «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Мені тринадцятий минало...» «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Думи мої, думи мої...». (твори (8), які увійшли до першого видання «Кобзаря») 1837-1843; 1847-1857; 1840-1845; 1843-1847; 1857-1861 (роки творчості);
 - Карл Брюллов, Іван Сошенко, Г. Квітка-Основ'яненко, Василь Жуковський, Олексій Венеціанов, Євген Гребінка (постаті, які брали участь у викупі Шевченка з кріпацтва);
 - Наливайко, Ярема Галайда, Оксана, Іван Гонта, Максим Залізняк (персонажі поеми «Гайдамаки»);
 - Йосип, Івась, Катерина, Іван (головні герої поеми «Катерина»);
 - «Мені однаково, чи буду...», «В неволі тяжко, хоча й волі...», «Садок вишневий коло хати», «Заповіт», «Мені тринадцятий минало...», «І виріс я на чужині...», «І золотий й дорогої...» ... (цикл віршів «У казематі»);

• «Варнак», «Княгиня», «Наймичка», «Катерина», «Художник», «Музикант», «Нещасний», «Капітанша» (повісті);

• «Лілея», «Причинна», «Тополя», «Наймичка» (Балади);

• «Доля», «Ісаія. Глава 35», «Давидові псалми» (біблійні мотиви у творчості Шевченка).

Запитання від глядачів. Учні 8-11 класів ставлять по черзі питання обом командам.

1. Що ви знаєте про альбом «Живописна Україна»?

Відповідь: Повернувшись з першої подорожі з України в Петербург, Шевченко в 1844 р. приділяє головну увагу підготовці збірника-альбому «Живописна Україна», куди мали увійти малюнки на історичні теми і краєвиди, побутові картини. Шевченко задумав видати альбом у трьох книгах. Перший випуск датований 1844 р. Сюди увійшло шість офортів: «Судна в селі рада», «Дари в Чигирині 1649 року», «Старости», «Казка», «Видубецький монастир» і «У Києві».

2. Хто з композиторів написав музику до віршів Шевченка?

Відповідь: Музику написали композитори: Лисенко, Крижанівський, Стеценко, Козак, Гладкий, Лятошинський, Ревуцький, Леонтович, Степовий, Людкевич та інші.

3. Назвіть твори поета (не менше семи), які покладені на музику і стали відомими піснями.

Відповідь: «Рева та стогне Дніпр широкий», «Така її доля», «Думи мої, думи мої», «Садок вишневий коло хати», «Заповіт», «Тече вода в синє море», «Зоре моя вечірняя», «Утоптала стежечку», «Закувала зозуленька», «Хустина», «Гей літа орел», «Бандуристе, орле сизий!»

4. Шевченка називають основоположником нової української літературної мови. Чому?

Відповідь: Т.Г. Шевченко виступав як народний поет. Він писав свої твори живою народною, розмовною мовою. На його творах училися письменники: Марко Вовчок, Леся Українка, Іван Франко, Михайло Коцюбинський. І в наш час письменники вчаться у Шевченка служити народові своєю творчістю.

5. Які художні твори про життя Шевченка ви знаєте?

Відповідь: С. Васильченко «В бур'янах», О. Іванченко «Тарасові шляхи», Д. Красицький «Тарасова земля», Д. Косарик «Син-колос», О. Ільченко «Петербурзька осінь», Л. Смілянський «Поетова молодість», В. Костенка «Стежки до Кобзаря», З. Тулуб «В степу безкраїм за Уралом», В. Шевчук «Син волі» та інші.

6. З якого походження прізвище Шевченко?

Відповідь: Заселення Кирилівки почалося дуже давно. Це село було запорозьким зимівником, де стояв кошем отаман Кирилко. З архівних джерел відомо, що в 1600-х роках в селі проживав Іван Швець (шив чоботи). В Івана Швеця була одна донька Єфросинія. Січовик Андрій (прадід поета) пристав у прийми до Єфросинії і став прозиватися Шевченком (бо в ті часи приймак брав жінчине прізвище).

Установіть відповідність між жанрами і назвами творів поета. Робота біля дошки. Завдання для капітанів. За потреби капітан може звернутися за допомогою до команди.

Подражаніє	а) «Музикант»
Балада	б) «Доля»
Послання	в) «Гайдамаки»
Поєма	г) «Ісаія. Глава 35»
Містерія	д) «Садок вишневий коло хати»
Поєзія	е) «І мертвим, і живим...»
Повість	ж) «Великий льох»
Медитація	

Відповідь: 1 – г; 2 – є; 3 – е; 4 – в; 5 – ж; 6 – д; 7 – а; 8 – б

Музичний конкурс. Звучить аудіозапис пісні на слова Шевченка. Назвати пісню (або твір) та композитора.

Твори Шевченка читаємо і знаємо. (Учасники кожної команди по черзі читають напам'ять по п'ять афоризмів Кобзаря)

Підсумки журі.

Нагородження команд та активних учасників. Заключне слово вчителя.

Додаток №1

Додаткові запитання для глядачів-вболівальників **Гра «Хто швидше?»**

• Як звали матір поета? (Катерина Яківна Бойко)

• Назвати ім'я сліпенької сестри Тараса. (Марія)

• Художник, який першим помітив у Шевченка справжній талант живописця і став йому допомагати. (І. Сошенко)

• Яка картина Шевченка є ілюстрацією до однієї з його поем? («Катерина»)

• Назва книжки, яку уклав Т.Шевченко для українських дітей і простого люду. («Буквар»)

• Назва саду у Петербурзі, куди Тарас приходив перемальовувати скульптури. (Літній)

• Скільки було дітей у родині Григорія Шевченка? (6: 1- Микита; 2-Катерина; 3-Тарас; 4-Йосип; 5-Ярина; 6-Марія.)

• Український письменник, що один із перших підтримав Шевченка як поета і допоміг йому в самоосвіті. (Є. Гребінка)

• Назвіть країни, в яких є пам'ятники Т.Г. Шевченку (Канада, Бразилія, Польща, Казахстан, Росія, Аргентина, США, Франція та ін.)

• Що таке сепія? (1) фарба для малювання сіро-брунатного кольору; 2) назва малюнка, виконаного цією фарбою)

• Назвіть техніку (фарби), яку використовував Т. Шевченко у своїх малярських роботах. (акварель, олівець, олія, сепія, туш)

• Що таке офорт? (від фр. – азотна кислота; 1) вид гравірування, при якому лінії малюнка роблять різцем або голкою на смоляному покритті металевій гравюрній дошці і протравлюють кислотою; 2) відбиток з дошки, гравірованої таким способом.)

• Назвіть картину Т. Шевченка, за яку він був нагороджений третьою срібною медаллю II ступеня. («Циганка-ворожка»)

• Певний час гімном України вважався один із віршів Шевченка. Що це за вірш? («Заповіт»)

• Вкажіть дату перепоховання тіла Тараса Шевченка (22 травня 1861 р)

• Які жанри використовував у своїй творчості Тарас Шевченко? (лірика, ліро – епос, епос, драматургія, проза).

• Хто допомагав Шевченкові вивчати польську мову. (у Вільно Шевченко познайомився з молодою швачкою Дусею Гусаковською.)

• Де мріяв оселитися Шевченко на Україні? (над Дніпром у Києві)

• Коли і ким на могилі Шевченка встановлено перший пам'ятник? (в 1925 р. робітники городищенських заводів)

• Коли Шевченко почав писати вірші? (ще до звільнення з кріпацтва прибіл. 1837 р.)

• Кому присвячені і в пам'ять якої події поеми «Катерина», «Гайдамаки»? (Жукоовському, Григоровичу напам'ять 22 квітня 1838 р, з нагоди викупу з кріпацтва)

• В якій поемі найбільш гостро висміяно царя й царицю? («Сон»)

• Кому присвячена поєма «Кавказ»? (Якову де Бальмену)

- До кого звертається поет словами: «Квіти мої, діти! Нащо вас кохав я, нащо доглядав? («Думи мої, думи мої»)
- Визначте жанр твору Т. Шевченка «Назар Стодоля»? (п'єса)
- Що таке медитація? (жанр поезії, у якому автор висловлює свої роздуми над проблемами життя і смерті, сенсу людського буття тощо)
- Які твори Шевченка названі ім'ям головних героїв? («Катерина», «Іван Підкова», «Мар'яна-черниця», «Лілея», «Марина», «Марія», «Швачка»...)
- Які картини малював Шевченко з історії України? («Смерть Богдана Хмельницького», «Козацький бенкет», «Дари в Чигирині 1649 року»)
- На яких малюнках Шевченко відобразив побут і життя казахського народу? («Казаки в юрті», «Казашка Катя», «Байгуші», «Казах на коні», «Казахи біля вогнища», «Казашка над ступою»...)
- В якому році Т. Шевченку було присвоєно звання академіка-гравера? (1860)

Додаток №2

Гра «Чи знаєте ви твори Кобзаря?» Закінчіть рядок.

Всі ви вчили і читали твори Кобзаря.
Як ви їх запам'ятали перевірю я.

- 1) Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє... лани, гаї, сади!..
І ми, жартуючи, погнали...
(Чужі ягнята до води).
- 2) Дивлюсь, аж світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї ...
(Сонце зустрічає).
- 3) Не називаю її раєм ...
(Тії хатиночки у гаї).
- 4) Тече вода з-під явора
Яром на долину...
(Пишається над водою
Червона калина).

- 5) На панщині пшеницю жала,
Втомилася; не спочивать
Пішла в снопи ... (пошкандибала
Івана-сина годувать).
- 6) Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть ...
(Співають, ідучи, дівчата).
- 7) В лиху годину
Якось недавно довелось
(Мені заїхать в Україну).
- 8) А журавлі летять собі
Додому ключами.
Плаче козак – ... (шляхи бити
Заросли тернами).
- 9) Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чупринін О. О. Українська література. Усі плани-конспекти уроків, 9 клас. Харків: Вид. група «Основа», 2012
2. Ткачук М.П., Сулима М.М., Смілянська В.Л., Сулима В.І. Українська література. Підручник для 9 класу. Київ: 2009.
3. Необхідний словник-довідник літературознавчих термінів для зовнішнього незалежного оцінювання / Автор-упоряд.: Яковлєва А.М., Терещенко В.М. Харків: ТОВ «Українська книжкова мережа», 2010.
4. Шевченко Т. Кобзар. Київ: Дніпро, 1982. 606с
5. Нестандартні уроки з української мови та літератури. Випуск 3. / уклад. Маленко О.О. Харків: Вид. група «Основа», 2009. 97с.
6. Лазаревський В. В.. Літературні ігри. Київ: Рад. Школа, 1969. 27с.
7. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. Укр. рад. енциклопедія. Київ, 1977
8. Красицький Д.Ф. Шевченківська вікторина. Київ: Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1964.

Н.Л. Бондаренко,

учитель української мови і літератури Канівської гімназії імені Івана Франка
Канівської міської ради Черкаської області

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ В ПОЕМІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА «І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ...»

Мета: дослідити на матеріалі поеми «І мертвим, і живим...» художнє трактування Шевченком проблеми української еліти; розвивати інтерес дев'ятикласників до образного слова, виробляти вміння зіставляти літературний процес з історичними фактами; виховувати повагу до національних цінностей, здобутків українського народу, шану до історичного минулого рідного краю.

Обладнання: портрет Т.Г. Шевченка, збірка поетичних творів «Кобзар», картки із завданням, відеофільм, словники, ілюстрації до твору.

Тип уроку: засвоєння нових знань і розвитку на основі умінь та навичок.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Вступ. (Уривок документального фільму « Тарас Шевченко « Заповіт») – 5хв.

Учитель

Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.
Замість пива праведную